



SÁMEDIGGI

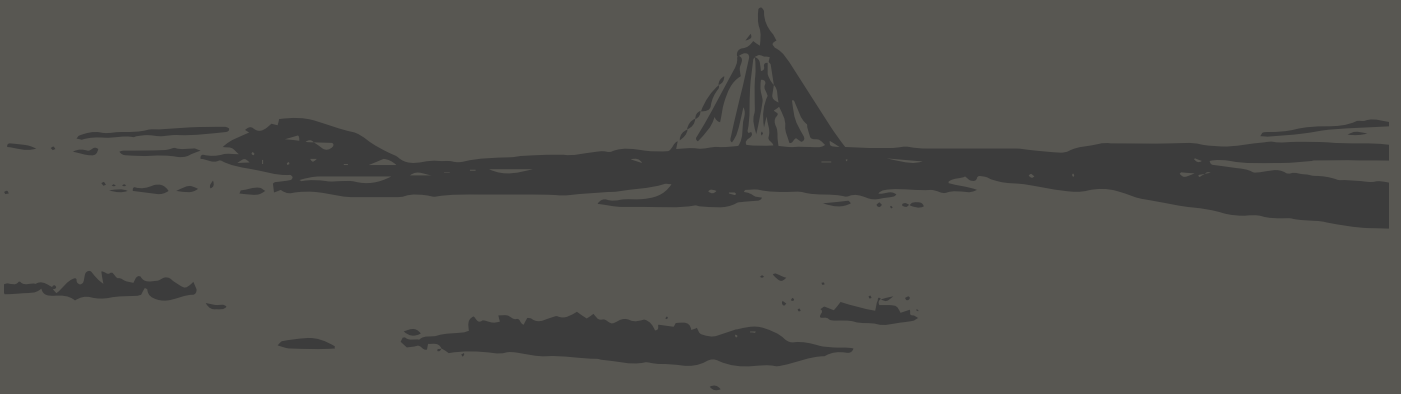
***Unna olbmožiid árgabeaivi
mánáidgárddiin***

***Pedagogiske prinsipper for samiske
barnehager***
2. utgave

Ánne - Márge Päiviö

Carina Sarri

Stigo Holm



Forord

Dagens samiske oppdragelse har i uminnelige tider blitt overført fra generasjon til generasjon. Våre forfedre har overført samiske oppdragelses til oss gjennom tidene og tilpasset den etter tid. Så er det vår jobb å gi dette videre til neste generasjon. Samisk oppdragelse bidrar til å styrke samiske barns identitet og forme framtidige samiske samfunnsborgere. Derfor er det viktig at samiske barn får vokse opp etter samiske pedagogiske verdier og prinsipper.

Samiske arbeids- og oppdragelsesmetoder, som vi har arvet i generasjoner, skal være grunnlaget for arbeidet i samiske barnehager. Prinsipper for samisk pedagogikk skal gi rammer for innhold og arbeidsmåter i samiske barnehager. Dette er rammer som ikke er systematisert før.

Det samiske samfunnet/Sápmi vil selv forme, strukturere og bestemme hva de samiske pedagogiske prinsippene er og hvordan vi på best mulig måte kan tilpasse de til hverdagen i de samiske barnehagene. SáMOS-prosjektet har utviklet et hefte med utdyping av de pedagogiske prinsippene for samiske barnehager. I denne boken vil prinsipper for samiske barnehagepedagogikk avklares.

Måtte resultatet bli gode, og boken være til nytte for, barnehagestyrere, pedagoger, foreldre, den politiske utviklingen og også for samiske barn som vokser opp i vårt samiske samfunn.

Otná unna olbmoš lea sámi boahhteáigi.

Mikkel Eskil Mikkelsen
Sámediggeráđđi 2023

Innledning

Hovedmålet for SáMOS-prosjektet var: Samisk filosofi skal være grunnlaget for kvalitativt innhold i samiske barnehager, hvor samiske verdier, naturfilosofi, språk, kultur, lederskap og tradisjonskunnskap bærer det pedagogisk arbeid. Et av de viktigste arbeidene i SáMOS-prosjektet var å utvikle pedagogiske prinsipper som setter rammer for samiske barnehager.

Det har ofte vært stilt spørsmål om hva en samisk barnehage er og hva innholdet i den skal være. Dette heftet skal bidra til å beskrive og danne rammer for samisk barnehagepedagogikk og innhold i samiske barnehager.

Heftet skal være til hjelp for barnehageeiere, barnehagestyrer, pedagoger, ansatte og andre interesserte i utforming, bevaring, styrking og utvikling av innholdet i et samisk barnehagetilbud. Det legges opp til at disse ni pedagogiske prinsipper legger rammene for innholdet i samiske barnehager. På bakgrunn av disse prinsippene skal det være mulig å tilpasse barnehagetilbudet til lokalt samisk språk, samisk kultur, tradisjoner og behov.

Samiske barn fortjener et barnehagetilbud av høy kvalitet som sikrer at barnas samiske språk utvikles og at barnehagens aktiviteter og hele barnehagemiljøet styrker barnas samiske identitet. Dette krever bevisst planlegging og valg, solid kompetanse hos personalet i forhold til språkutvikling, bevaring av tradisjoner og kulturformidling.

Prinsipper for samisk pedagogikk

Dagens barn er fremtidens språk – og kulturbærere hvor enn i verden de er oppvokst. Dermed er også dagens samiske barn fremtidens samisk språk- og kulturbærere. Våre barn er fremtidige generasjoners oppdragere og opprettholdere av samiske samfunnet. Hvis våre barn skal kunne å gjøre denne viktige jobben i fremtiden, må vi i de samiske barnehagene snakke samisk med barna i dag og lære de mangfoldigheten i den samiske kulturen slik at de kan eie og videreføre den.

Pedagogikk er læren om oppdragelse og opplæring. Det er snakk om hvordan gi opplæring til visse målgrupper på best mulig måte. Pedagoger har kunnskap om oppvekst, opplæring, lek, læring og utvikling.

Samisk oppdragelse og oppvekstmåter har vært i bruk i Sápmi fra gammelt av. Dette har vært praktisert fra generasjon til generasjon og har endret seg over tid. Målet med oppdragelsen er birgejupmi, å lede unna olmmoš (“det lille mennesket”) til å bli selvstendig (iešbirgejeaddji). Oppvekstmåtene er kjent for dem som har vokst opp med dem, men i utdanningsinstitusjoner har det ikke vært tydelige rammer for hvordan disse brukes.

Den første samiske barnehagen ble etablert i Guovdageaidnu i 1960 tallet, og den ble organisert ut fra vestlige normer og tenkning. Kanskje det er derfor ikke alltid har vært så klart for alle hva en samisk barnehage er, og hva den skal være?

Ansatte i samiske barnehager bærer stort ansvar for innholdet i dagens samiske barnehager, og de er ressurspersoner med roller knyttet til både språk og kultur i barnehagen. Mange samiske barnehager erfarer at når bemanningen skiftes, forsvinner mye av det samiske innholdet i barnehagen. Målet med pedagogiske prinsipper er å hindre slike situasjoner og gjøre det mulig å etablere strukturer som ivaretar, styrker og viderefører det samiske innholdet i barnehagene.

Pedagogiske prinsipper i samisk barnehagepedagogikk viser hvordan oppvekstmåter er en naturlig del av samiske barns oppvekst, og gi refleksjoner om hvordan disse kan brukes systematisk i dagens tid.

Det er valgt ut ni pedagogiske prinsipper:

1) samisk språk, 2) ledelse i samisk barnehagehverdag, 3) samiske verdier, 4) unna olmmoš - barnet og barndommen, 5) den gode situasjonen, 6) iešbirgejeaddji – å klare seg selv, 7) searvelatnja - samhandling, 8) indirekte opplæringsmetoder, og 9) det samiske samfunnet. Elementer som ikke er nevnt som egne prinsipper her er birgejupmi - overlevelse, kvalitet og bevissthet. Disse elementene er like viktige som de andre og er nært knyttet til de nevnte prinsippene. Pedagogiske prinsipper i samiske barnehager kan brukes separat eller samlet, men hvert enkelt prinsipp er koblet til de andre.

Vi har vurdert begrepene “*bajásšaddan - oppvekst*” og “*bajásgeassi - oppdragelse*” i teksten og har bevisst gjort valget å bruke begrepet “*bajásšaddan - oppvekst*”. Dette begrepet støtter de samiske tradisjonelle oppvekstformene som *unna olmmoš*, *huriin dilálašvuodain* *bajásšaddat* og *eahpenjulges bajásšaddanvuogit* som er frie og utvunget måter som er sentrale elementer i samisk tradisjonell oppvekst.

Balto (2023) forklarer begrepet “*bajásgeassi - oppdragelse*” som en prosess der læring skjer i én retning og individets utvikling blir borte. I motsetning til dette beskriver begrepet “*bajásšaddan - oppvekst*” en prosess der barnet ikke bare blir undervist, men også lærer og underviser seg selv.

Innhold

Forord 1

<i>Innledning</i>	2
1. Samisk språk	6
2. Ledelse i samisk barnehage	7
2.1 Gruppeprosess	9
2.2 Å bruke tid	9
2.3 Praksis knyttet til teori	10
3. Samiske verdier	11
3.1 Samisk naturforståelse	12
3.2 Kulturforståelse	13
3.3 Fortellingens funksjon	14
4. Unna olbmoš – barnet og barndommen	15
5. Den gode situasjon	16
5.1 Gal dat oahppá go stuorrula (Kommer nok til å lære når man blir litt større)	17
6. Iešbirgejeaddji - Å klare seg selv	18
7. Searvelatnja - Samhandling	19
8. Indirekte opplæringsmåter	20
8.1 Avledningsstrategier	21
8.2 Omtale i tredje person	23
8.3 Dualis	24
8.4 Lekens betydning	25
9. Det Samiske samfunnet	26
9.1 Kolonisering	27
9.2 Dekolonisering	28
9.3 Betydningen av samisk barnehage	29
Om bokas betydning	30
Kilder og litteratur:	32

1. Samisk språk

Samisk språk og kultur går hånd i hånd og utfyller hverandre, hvor den ene klarer seg ikke uten den andre. Samme tankegang gjelder i samiske pedagogiske prinsipper, hvor den ene prinsippet er avhengig av de andre prinsippene.

Samfunnet har alltid vært det sosiale stedet der mennesker er sammen. Enkelt mennesker og grupper av mennesker er forskjellige, og de har alltid hatt forskjellige sosiale oppfatninger. Oppfatninger som har utviklet seg mellom mennesker og naturen innenfor gitte retningslinjer og normer. På samme måte som mennesket har måttet forvaltet naturen, har det måttet lære å forvalte sosiale sammenhenger og endringer der det har vært nødvendig. Språket er det som klartest viser forskjeller mellom samfunn. Språket er også den enkleste og raskeste måten å vise forskjeller i forhold til andre samfunn, og en måte å vise kulturelle særegenheter på.

“Eatnigillii leat čadnon dovddut ja gielas lea dehálaš symbolalaš árvu”.

(Gaski 1995:137)

Det fleste er vel enig i dette og ser viktigheten av språket. Når det er snakk om samiskspråk har hver og en i Sápmi egne meninger og tanker om samisk språk og hvilken språksti det er best å følge, med utgangspunkt i deres egen språkbakgrunn og situasjon de er. Det at språket vekker interesse er i seg selv bra for bevaring av språket, og at folk har interesse for å mene noe om språket. Språket er en del av en persons identitet, og i det samiske samfunnet finnes det samer som har forskjellig utgangspunkt i samiskspråk og det er det viktig å ta hensyn til. Det finnes samer som blitt fratrukket språket på grunn av forforskning, det finnes samer som ikke har fått mulighet til å lære samisk og som grunn av andre samfunnsmessige årsaker ikke har hatt mulighet til å bruke eller lære samisk.

De samiske språkene er truede språk, og dette medfører at det er spesielt viktig å revitalisere de samiske språkene slik at de har en lys fremtid i vente. Et av samiske barnehagers formål må være både å motivere og støtte barn som vil snakke samisk, å revitalisere de samiske språkene for å få flere språkbrukere. Samiske barn som er i de samiske barnehagene skal vite at her kan jeg lære samisk, gullspråket vårt, morsmålet vårt.

Språksituasjonen er veldig forskjellig fra område til område, men det skal ikke være et hinder for revitaliseringen av språket.

(Gaski 1995: 137 – 139. Hoëm 2010: 29)

2. Ledelse i samisk barnehage

Det finnes mange definisjoner og teoretiske forståelser av ledelse. Én definisjon av ledelse er å påvirke arbeidet, en annen er at lederen har god kommunikasjon med de ansatte og arbeider mot samme mål. Ledelse kan også beskrives som en metode der én person leder en større eller mindre gruppe, og motiverer dem i arbeidet for å nå målene. Uavhengig av metode har ledelse det samme målet – å oppnå bestemte målekriterier som er spesifikke for arbeidsplassen og arbeidsoppgavene. Barnehagens mål er å gi barna et godt miljø, samtidig som de får pedagogisk opplæring og utvikling. (Skogen m.fl 2005: 26).

Ledelseskvalitet har stor betydning, og ledelse har også stor innvirkning. Ledelse kan finnes på mange nivåer. Den vanligste tanken om en leder er ofte en person høyt oppe i en organisasjon som har fått en bestemt stilling. Men ledelse finnes også i hverdagen, som for eksempel blant barn i lek, hvor én tar lederrolle i utviklingen av leken. Det er interessant å reflektere over hvorfor noen ganger leken endrer seg spontant eller at leken stopper opp. Hva var det som gjorde det, at lederrollen endret seg og at leken byttet lederen?

Det er tydelig at vi mennesker har behov for å samarbeide med andre og kjenne tilknytning til andre. Dette fellesskapet gir oss en sterk identitet, selvfølelse og trygghet. Noe vi alle kan bidra med i hverdagen er å huske å hilse på hverandre, se hverandre, invitere og inkludere alle i samtalen (Skogen m.fl. 2005: 84–87).

I tradisjonell samisk ledelse har det vært likeverdighet mellom menneskene som har arbeidet sammen, der kommunikasjon, rådgivning og enighet har vært sentrale elementer. Denne ikke-hierarkiske tilnærmingen, som til tider kan være utfordrende å forene med dagens vanlige ledelsesformer, hadde mange nivåer uten at enkeltpersoner nødvendigvis ble utpekt til lederposisjoner. Men vestlige ledelsesmodeller har overtatt den rollen som tradisjonell ledelse hadde, slik som i siidaisidat (ekte mann), siidaeamidat (kone), veivisere, kvinner, kunnskapsbærere, medisinfolk og helbreder (Balto og Kuhmunen 2014: 45).

Utforming av møterommet for å skape en god situasjon er at det er en lys, åpent og at det skal føles komfortabelt å komme inn. Møtedeltakerne bør få sitte i ring for at hver og en skal se hverandre, være på samme nivå og være en del av "beslutningsringen". Ringen bryter den hierarkiske ledelsesmodellen, og motiverer forhåpentligvis de ansatte til å fremme det de ønsker å virkeliggjøre.

Ansatte som veileder barna under samling for eksempel, sitter også i ring på gulvet, på samme nivå som barna og ikke på en stol. Tradisjonell leder måte innebærer også å lytte til andre og ta imot råd fra andre. Kjærlighet og interesse er viktig elementer i tradisjonell samisk opplæring og oppvekst, og disse prinsippene er i tråd med nye vestlige lederskapsteorier.

Barnehagens leder har ansvar for å veilede og opprettholde verdigrunnlaget, som bygges ved hjelp av samisk filosofi og pedagogikk. Disse verdigrunnlagene bør være offentlig og synlige. Leder veileder ansatte i å følge de felles verdiene og ivaretar at aktiviteter planlegges på bakgrunn av disse. Sammen med de ansatte må leder kjenne til innholdet i begrepene, for eksempel hva er samisk verdigrunnlag, samisk filosofi og samisk pedagogikk. Leder har også ansvar for å forme barnehagen slik at samisk kultur og samisk ånd er i sentrum. Leder skal sørge for at de ansatte har de beste forutsetninger, for at de kan gjennomføre oppgavene sine og skape gode situasjoner. Lederen må synliggjøre barnehagens mål og arbeidsmetoder, slik at ansatte, eiere, foreldre og lokalsamfunnet vet hvilket grunnlag barnehagen jobber på. Balto (2008) skriver at forskning viser at majoritetssamfunnets kultur er sterkt og derfor påvirker den samiske tenkemåten og samiske lærere. Ledere og ansatte må derfor argumentere for å forsvare samiske barns rett til oppvekst med samiske verdier.

Transformativ ledelse er når man lytter og tar imot råd fra andre. Leders oppgave er å motivere og styrke de ansatte hvis de vil realisere utvikling.

“Árbevirolaš oahpahemiin ja bajásgeassimis lea deaŋalaš eaktu ahte son gii oahpaha dahká dan ráhkesvuodas”

(Balto & Kuhmunen 2014:47)

Transformativ ledelse er vanlig i urfolks ledelse. Samisk ledelses måte er usynlig, men det betyr ikke at det ikke er system i arbeidet, men ikke-hierarkisk lederskap. For å lykkes i utviklingsarbeidet må lederen og ansatte være sterkt motivert for å satse på nyskapning, og det kreves ny tenkemåte når prosessen utvikles. I dette arbeidet er man nødt til å tenke annerledes, reflektere over tankene og prøve ut. Kolonisering har gjort at vi ikke lenger tør eller klarer å bruke vår egen tenkemåte, vi har “hvite briller” og vestlige måte å tenke på.

Konsultasjon og konsensus er sameenes måte å finne en vei å jobbe på. Konsultasjon er en tradisjonell samisk måte å ta avgjørelser på. *“Rádedibme la árbedábálasj mierredimvuohke sámij gasskan”* skriver Stina Negga. Videre skriver Negga at konsultasjon ikke betyr at alle som deltar skal bli fornøyd med resultatet, men at alle er med og leter aktivt etter en løsning som alle kan godta.

(Balto ja Kuhmunen 2014: 44–48. Jernström & Johansson 1997: 41–42. Negga 2019:1)

2.1 Gruppeprosess

En gruppe defineres med at den har felles målsettinger, felles normer, organisasjoner og at det er en eller flere ledere. Inni gruppen kan det være en mindre gruppe, som kan virke med sin leder innenfor rammene til en større gruppe. Gruppeprosess er når man jobber i en gruppe som har til formål å komme til det nivået at gruppen kommuniserer og fungerer godt sammen. Dette er den samme prosessen for alle grupper, enten det er barnegruppen eller personalgruppen. Gruppen endres når et medlem forsvinner og et nytt melder seg inn i gruppen. Da må man igjen arbeide med gruppeprosessen slik at man får gruppen til å fungere, at forholdene og arbeidsånden blir bra.

Målsettingen til gruppen er ikke enighet, men aksept og forsoning som en gruppe. For å få en bra gruppedynamikk er det viktig å ha evne til å lede, en leder må kunne ta hensyn til gruppens behov og kunnskap på alle nivåer.

Når gruppeprosessen har oppnådd det nivået at barnegruppen har etablert seg og begynt å fungere som en gruppe, er det lettere å oppnå et godt miljø for barnegruppen. Positivt og kjærlig miljø gir grupper trygghet og tillit.

(Balto & Kuhmunen 2014: 48–52. Guvås 1985)

2.2 Å bruke tid

“Barna leker på lekerommet, de har fri leketid hvor de selv velger aktiviteter. Barna har det så artig når de får være sammen og leke etter eget ønske. Den ansatte tar l-paden sin, og setter seg på sofaen, som er på lekerommet. Den ansatte kan se og høre barna iallfall en halvtime, noen ganger lenger. Barna er vant til at de ansatte sitter der, i nærheten av dem.

Mens barna leker, observerer den ansatte barnas samhandling i leken, hun tar bilder med l-paden, og skriver dokumentasjon på dette, og får også tid til å reflektere over observasjonen. Under lekestunden ser den ansatte hvilke behov barna har, og kan planlegge sine oppgaver i henhold til barnas behov, eller planlegge andre oppgaver.”

(Observasjon i førskolen)

Hvordan skal vi få tid til å dokumentere, reflektere og analysere og planlegge alt, er et vanlig spørsmål barnehageansatte har.

Utviklingsarbeid løfter barnehagens status i samfunnet, de ansatte kan øke sine kunnskaper, som gir barna et bra forhold for læring. Man må finne tid til utviklingsprosesser og kompetanseheving, noen ganger må man tenke utenfor boksen også. Struktur og strategi er til hjelp når man skal organisere tid til opplæring til de ansatte. Digitale verktøy gir mange forskjellige muligheter til å jobbe i nettverk sammen med andre. Digitale møter er lett å gjennomføre og de kan brukes på mange måter.

(Eriksson

2015: 178–200)

2.3 Praksis knyttet til teori

“Barnegruppen sammen med de ansatte og áhkku Elli Karin er ved elven, de holder på å skjære sennegras. Elli Karin har fortalt hvilken vekst som er bra som innlegg i fottøy, og hvordan man skal skjære sennagress. Hun har vist hvor mye en bunt er. Alle barna har ikke lyttet så nøye. Noen har lekt eller badet i elva, men vært stadig og lyttet til og sett hva Elli Karin og de andre barna gjør. Hver enkelt har selv bestemt hvordan de vil delta i aktiviteten.”

Ansatte i barnehagen bruker Mihkkal Niilas Sara (2004) searvelanja teori til dagens jobb. Skjære sennegras i barnehagen er en aktivitet som viderefører for eksempel tradisjon, språk, historie fra generasjon til generasjon. Barn og voksne jobber sammen, alle etter hva de selv evner. Barn lærer praktisk ved å skjære gresset selv, de som ikke skjærer, de har lært ved å observere andre. Asta Baltos (1997) teori om iešbirgejummi (å klare seg) er også grunnlaget i denne aktiviteten. De ansatte brukte også Maori forskningsprogrammet Kaupapa Maori, Smith (1999), når de analyserte arbeidet med å skjære sennegras. Kaupapa Maori forklarer hvordan man skal dekolonisere seg selv. En del av arbeidet er å *navngi (naming)* på samisk hva man gjør, *fortelle (storytelling)* historier om forrige generasjoners arbeide med sennagresskjæring som er å *minnes (remembering)*.

(Kuhmunen & Sarri 2008: 14–17)

“Barnehagen er en lærende organisasjon der hele personalet skal reflektere rundt faglige og etiske problemstillinger, oppdatere seg og være tydelige rollemodeller.”

(Rammeplan for barnehager 2017)

3. Samiske verdier

Verdier som anses hensiktsmessige og praktiske videreføres i oppveksten fra en generasjon til den neste. Verdiverden begrepet samler disse verdiene og forklarer på en god måte hvilke samiske oppvekstverdier vi har og hvorfor de er praktiske den dag i dag.

Verdiverden er som kulturen som følger tiden og samfunnet. Det er viktig å forstå verdienes dype innhold når man viderefører og tilpasser de fra en tid til en annen og fra samfunn til samfunn.

Tradisjoner er verdier eller kulturelle handlinger som samfunnet eller et folk har overført fra en generasjon til neste, og som anses som en felles kulturarv. Det vil likevel være personlige forskjeller og synspunkter som kan gi mindre forskjeller. Arv kan også forklares som noe som videreføres fra generasjon til generasjon. Tradisjonell kunnskap og kompetanse er når kunnskap og kompetanse overføres fra generasjon til generasjon.

Árbediehtu er tradisjonell kunnskap som man lærer via informasjon, for eksempel gjennom fortellinger, eller eventyr, det er kjennskap til kunnskap som du ikke har fått erfare eller gjøre selv. *Árbemáhttu* er tradisjonell kunnskap om viten og kunnskap som man har lært ved praktisk erfaring, for eksempel gjennom searvelatnja hvor man utfører aktiviteten.

(Balto 1997: 119–120. Nordin-Jonsson 2010: 16–18)

3.1 Samisk naturforståelse

“Vinden fortsetter å ruske i de høye trærne og får dem til å gynge fram og tilbake. “Se, nå vinker trærne til oss i glede over at vi har ryddet i skogen i går”, fortsetter barnet med lys stemme. Barnehagen har vært og ryddet skogen i går. Barnet hopper ned fra stolen og får det travelt med å komme seg avgårde for å fortelle den glade nyheten til andre barn.”

(Balto & Sarri & Eriksen & Kuhmunen 2019: 76)

Man skal hedre naturen slik som alle andre naturvesener, og leve i pakt med naturen slik at den gir næring, trygghet og beskyttelse tilbake. Hvis vi tar vare på naturen og ikke etterlater spor etter oss, da vil naturen ivareta også oss. Kunnskap om å se og høre hva naturen forteller er viktig tradisjonskunnskap, slik som betydningen av nymåne og nemåne, værtegn, lære hvorfor dette er viktig informasjon og hva naturen forteller med disse tegnene.

Et godt liv innebærer at et menneske skal leve i harmoni med sine omgivelser og være ærlig, rettferdig og hederlig. Man skal ikke ta mer enn man trenger og man skal verdsette det man får. For samer har det alltid vært viktig å kommunisere og være forsont med en annen siida(reinby) eller person med tilhørighet for området. Like viktig er kommunikasjon med “beiteområdene, flyttveiene, kalvingsområdene, distriktet, dalene, overnattingsplassen” fordi alle steder har ånder og det er derfor viktig å ha kontakt med områdene man ferdes. Det innebærer for eksempel at hvis du skal overnatte må du først spørre om lov til å overnatte.

(Aikio 2010: 56. Kuokkanen 2009: 106)

“Skjæra er flink naturkjenner og lager reir om våren ettersom hvordan været kommer til å bli. Hvis den forutser en varm sommer lager den reir på toppen av treet, hvis den lager reir midt på treet forutser den en kald sommer.”

(Gaup 1999: 20)

3.2 Kulturforståelse

“Er det nok at vi snakker samisk, går med kofte og kan bekrefte at vi er i reindrifta, når vi skal fremme det samiske i barnehagen og på skolen?”

(Balto & Sarri & Eriksen & Kuhmunen 2019: 75)

En måte å forklare kultur på er folkegruppens måter å leve på, slik som verdier, retningslinjer, normer, ideer, skikker, som folkegruppen eier og viderefører fra generasjon til generasjon. Dette er med på å bygge en persons kulturbakgrunn.

I nåtiden lever vi ofte i et flerkulturelt miljø, hvor vi vokser opp med en annen kultur i tillegg til vår egen kultur. Et flerkulturelt miljø er ofte med på å bygge kulturforståelse. De kommer ikke av seg selv, men gjennom erfaringer og refleksjon. Kulturell kunnskap og refleksjon kan læres, mens kulturell forståelse kan ikke læres bort, men situasjonen kan tilrettelegges for læring.

Kultur har i hvert fall tre grunnleggende elementer. Den *materielle* dimensjonen, som er synlig og vedrører materialer, teknologi, og håndarbeid. Den *mentale* dimensjonen, som inneholder forestillinger, informasjon, kunnskap, holdninger og verdigrunnlag. Den *sosiale* dimensjonen, som inneholder mer eller mindre sterke mellommenneskelige relasjoner og hvordan vi omgås. Disse tre elementene sammen er minstekravet for en helhetlig levende kultur.

Kulturforståelse gir en mulighet til å bevare minoritetskultur, samtidig som vi kan utvikle og tilpasse den til nåtiden, slik at de ikke sammenblandes med majoritetskulturen. Denne forståelsen krever et flerkulturelt miljø og kunnskap om refleksjon gjennom egne kulturelle erfaringer.

I barnehagene og skolene må det bevisst tilrettelegges for situasjoner hvor barna må utforske, tenke over og vurdere sine egne kulturelle erfaringer, slik at barna lærer kulturforståelse og blir gode framtidige kulturbærere. En person som har sterk kulturforståelse, klarer seg i situasjoner som endrer seg hele tiden og mister ikke sin kulturbakgrunn allikevel.

(Aikio 2010: 95–103. Balto 1997: 23–25. Jernström & Johansson 1997:43)

3.3 Fortellingens funksjon

“Olmmoš lea máinnastemiin ja háleštemiin sirdán ođđa bulvii hutkáivuođas ja vásihusaidis bokte čoggon viisodagaidis”

(Vuolab 1995)

Den samiske fortellertradisjonens tydeligste særegenhet er ordrikdom og dens funksjon for overføring av informasjon og kunnskap fra generasjon til generasjon. Fortellinger er kommunikasjonsform der læring er i sentrum, og ble brukt bevisst i forbindelse med barns oppvekst. En erfaren forteller tilpasser ofte fortellingen til lytteren for å oppnå formålet med fortellingen. Fortellinger er ofte i jeg-form og fortelles slik at den andre personen skal kunne se andres erfaringer som sine egne erfaringer og gjennom dette føle at fortellingen er kjent.

Fortellinger og eventyr er ikke bare tidsfordriv for barn, de er også belærende og rådgivende. Fortellinger brukes også ofte som veiledning til oppgaver. Man kan for eksempel høre folk referere til *folk i gamle dager* når de vil understreke at noe er sant eller veileder andre i et spesifikt arbeid. Og når *man minnes gamle dager* da forteller man fortellinger om noe som man selv har erfart tidligere. Fortellerarven har likevel pedagogiske og språklige særegenheter som er viktige å bringe videre til den systematiserte hverdagen.

(Aikio 2010: 64, 65–67. Joks 2016: 2. Vuolab 1995: 24. Vuolab 2002)

4. Unna olbmoš – barnet og barndommen

Ifølge samisk tankegang er barnet unna olbmoš (et lite menneske). Barnet har egenverd og har mulighet til å bestemme selv, selv om det ikke har samme erfaringer, kunnskap og kompetanse som en voksen har. Det er viktig at barnet har lyst, vilje og styrke for å utvikle seg. Barnet får ro til å vokse.

Selv om intensjonen i den samiske oppdragelsen er å få barna til å klare seg (birget), er det allikevel viktig å tilrettelegge en barndom for barna. De skal få lære etter egne forutsetninger i stedet for at det blir satt store forventninger til å lære ting med en gang. "Gal dat oahppá go stuorra", styrker tankegangen om barndommen, og at det lille mennesket lærer med tiden, slik som en voksen person også bruker tid på å lære.

Først lærer barnet måter å fungere på i hverdagen. Måten å fungere på endrer seg når barnet blir større og har fått mer kunnskap og erfaring, som nå ikke lenger lagres i minne bolker. Barnet lager seg hele tiden bilde av den verden det lever i. Først er aktivitetene i "her-og-nå"-situasjon, men når barnets evne til å tenke har utviklet seg, begynner barnet å planlegge aktivitetene og da styrer barnets eget verdensbilde aktivitetene. Endringen av tankegangen viser utvikling. Følelsesmessige erfaringer er svært viktige for barnets selvbilde og utvikling, barnet lærer å erkjenne følelser og reflektere over hvordan det selv er som menneske.

(Aiko 2000: 18. Balto 2003: 10–11. Balto & Sarri & Eriksson & Kuhmunen 2019: 56)

5. Den gode situasjon

“Ansatte har erfart behov for å endre utformingen av rommene i barnehagen, de vil legge til rette for en bedre læresituasjon for barna. De ansatte samler barna for konsultasjon, fordi de vil at barna selve skal være med på avgjørelsen, fordi de bryr seg om at barnas velvære og trygghet. Barna får være med på å forme sin “arbeidsplass”, de får komme med sine synspunkter og påvirke sin hverdag slik FNs barnekonvensjon sier.”

Balto & Kuhmunen (2014) definerer “Buorre dilálašvuohta” (god atmosfære) som en positiv tradisjonell oppveksts metode der undervisningen foregår i en god atmosfære og med kjærlighet. Aikio (2010) skriver at “Samer hadde en positiv tro på oppdragelsen” og at mennesket gjennom denne gode oppveksten utvider sine synspunkter i livet, “...på denne måten løfter vi oss selv til livets nivå”.

Personalet må tilrettelegge læringen slik at barna har det gøy, har motivasjon og lyst til å lære. Personalet skal være bevisst på å skape positive situasjoner. Å ha en positiv holdning og interesse for å følge for eksempel barnas læring, så smitter den gode følelsen over på barna.

Til den gode situasjonen hører også til at man i kjærlighet skaper vennlig atmosfære og en transparent arbeidsform, det gjelder både barn og ansatte. Gode relasjoner mellom barna, personalet, foreldrene og barnehagen gir et varmt forhold som hjelper for eksempel når man skal løse problemer.

(Aikio 2010: 28–29. Balto 2008: 53–54. Balto & Kuhmunen 2014: 20, 46–47)

5.1 Gal dat oahppá go stuorrula (Kommer nok til å lære når man blir litt større)

“Gal dat oahppá og stuorrula” betyr at det gis stor tillit til at enhver kan lære hva man vil, så lenge læring og læringsforutsetninger er til stede. Det er også en teori om menneskets læring. I dette ligger det at det er snakk om samisk epistemologi, fordi den inneholder en bred kjennskap til og forståelse av hvordan kunnskap, ferdigheter og følelser overføres fra generasjon til generasjon. Uttrykket forteller om et barns og et voksnes menneskesyn, relasjoner, læringssyn og samfunnskunnskap.

Barnet skal få lære i eget tempo og etter egen evne. Voksne skal også ha tro på og vise positiv forventning til barnet, slik at barn blir modigere og motiveres. Mens barn lærer trenger ikke barnet å lykkes hele tiden, men allikevel kan det å mislykkes vis til nytte for læringsprosessen, fordi det barnet lærer av det glemmes ikke så lett.

“Gal dat oahppá og stuorrula” betyr at den voksne skal være tålmodig, tillate å prøve slik at barnet får egne erfaringer. Voksne må tilrettelegge situasjonen slik at barna litt etter litt får utvikle seg og ta ansvar, slik at de får fred til å “vokse” slik at sluttresultatet blir et selvhjulpent individ.

(Balto 2008:13 Balto & Kuhmunen 2014:70)

6. Iešbirgejeaddji - Å klare seg selv

Det mest sentrale i oppveksten er å hjelpe barna til å bli selvhjulpne. Iešbirgejeaddji (Selvhjulpen) begrepetts innhold forklarer hva det innebærer at barnet lærer å birget, å klare seg selv. Birgen (å klare seg) ble ansett som viktig i oppveksten i tidligere tid, da barn skulle lære å tenke selv og vurdere saker slik at de klarer seg i livet.

For læringens del er det viktig at voksne godkjenner resultatet selv om det ikke alltid er like bra som man forventer. Barn skal få kjenne, prøve og feile i gjøremålene. Når barnet blir selvstendig, får det en sterk selvtillit. Barnet våger å ta ansvar for handlinger og gjøremål når hen har en sterk selvtillit. Iešbirgejupmi (selvhjulpenhet) og iešluohtamuš (selvtillit) bygger barnets kontroll over seg selv, slik at barnet ikke trenger andre mennesker til å fortelle hvordan det skal gjøres. Barnets indre kontroll skapes ved å få lov til å prøve, frihet til å bruke kniven og får ansvar deretter.

(Aikio 2010: 43. Balto 1997: 122. Balto & Sarri & Eriksen & Kuhmunen 2019: 65)

7. Searvelatnja - Samhandling

Searvelatnja er en arena der flere generasjoner møtes og hvor læring skjer sammen med andre. På en slik arena har barna fra de er små mulighet til å være med på å se arbeidsoppgaver gjennomføres, høre samtaler om arbeidet og til og med eksperimentere og øve på arbeidsoppgaver der det passer og kan. I searvelatnja deltar både voksne, eldre, ungdom og barn med. Opplæringen vektlegger og styrker elevenes kunnskap og tilhørighet til for eksempel eget miljø/natur, kultur, tradisjoner, næringer og levesett. Samtidig som den praktiske kunnskapen kan deles i fellesrommet, øker deltakelsen også de sosiale og kommunikative ferdighetene.

Det kulturelle samarbeidet som foregår i searvelatnja, omfatter også enkulturering. Den forteller om prosesser for oppvekst i urfolkssamfunn der voksne er viktige forbilder. Dette kan også forklares som en parallell prosess i barnets sosialisering til det sentrale samfunnet. For barn er det svært viktig å kunne identifisere seg med sin egen kultur og kjenne den felles tilhørigheten, som utvikles gjennom enkulturering. Enkultureringens formål er å ivareta den tilhørighet til det samiske samfunnet som er nødvendig for å kunne være en del av kulturen.

Enkultureringsprosessen er basert på barnas daglige og regelmessige erfaringer. Disse hverdags erfaringene er viktige for kontinuiteten i samisk kultur og språk. Barnas opplevelse av hverdagen, hvordan den er organisert og implementert er viktig i barnas opplæring. Man kan si at man kan lære på to ulike måter i searvelatnja: når man blir lært av noen, og når man lærer ved å være observant og få øye og høre på arbeidet.

(Balto & Kuhmunen 2014:74–76. Sara 2003:121–125. Laiti 2023. Balto 2008: 54)

8. Indirekte opplæringsmåter

Indirekte opplæringsmetoder er oppvekstmetoder som har vært ansett som viktige i oppveksten for å unngå unødige konflikter. Bakgrunn for disse måtene er en helhetlig tankegang at barn er likeverdige med voksne selv om de ikke er voksne.

Disse indirekte metodene, eller sollenstrategi (avledningsstrategier) slik som nárrideapmi, balddáhallan, ájihit, dájuhit/fillet og veavdit er metoder og strategier for å forhindre konflikter. Metodene kan være med å lede barnet til å bli voksen på en god måte. Det er alltid et mål og hensikt når man bruker disse metodene, og de brukes bare hvis metodene har en reel funksjon. Samtidig som det er en måte å veilede på og styrke barnet til å bli selvhjulpen (iešbirgejeaddjin).

(Balto 1997: 105)

8.1 Avledningsstrategier

Nárrideapmi

Nárrideapmi oppfattes ofte som erting, det har til og med vært forstått som mobbing. Nárrideapmi kan oppleves slik som det er nevnt her, dersom man ikke behersker det og er bevisst over det. Formålet med nárrideapmi er alltid barnets beste, og man må vite hvordan det fungerer. Funksjonen til nárrideapmi i oppveksten er å styrke barnet og få barnet til å reflektere selv.

“Barnet er lat og later som det ikke kan ta på seg ullbukser, den ansatte sier, tenk 5 år gammel og klarer ikke ta på seg ullbuksene. Barnet kler da på seg selv veldig fort, og får skryt for at han kan jo det selv”

Nárrideapmi skal også gi evne til å mestre sinne, følelsesutbrudd, sensibilitet, aggresjon og skam. Man må kjenne barnets grenser og ha kjennskap til hva barnet tåler når man bruker metoden nárridit, slik at det ikke blir erting eller mobbing.

(Balto 1997: 96–100)

Balddáhallat/dájuhit/fillet

“Når to gutter krangler om at de vil sove i telt, selv om mor synes det er altfor kaldt, da sier mor at hun har hørt i nyhetene at en stor og rar fugl er på vei gjennom dalen, kanskje den kommer frem i natt”

Med metoden balddáhallat setter man på en indirekte måte grenser for barnet og minner om hva som er farlig, slik som vanndraugen har som formål å minne på at man må være forsiktig i nærheten av vann. Slik som nevnt tidligere brukes metoden balddáhallat i oppveksten bare når det er hensiktsmessig, og brukes ikke for moro skyld.

“Barnet holder på å kle på seg siden barnegruppen skal ut. Barnet sutrer og vil ha smukken med ut. Karin, barnehageansatt, ser på barnet og sier med lav og lurestemme: “Du kan ikke bruke smukken ute, den fryser fast i munnen, og hvordan skal vi da få den løs?”

(Kuhmunen & Sarri 2001: 23)

Med fillet menes å lokke eller lure med andre ting eller saker enn det som akkurat har fanget barnets oppmerksomhet. En lett måte å avlede barnets oppmerksomhet på for å unngå direkte konflikt med barnet.

(Balto 1997: 106–108)

“barnet gråter og maser om å få bli med de større barna, da skynder den ansatte seg til vinduet og sier hva det er jeg ser der borte. Barnet slutter å gråte og kommer for å se, og ser ingenting. Den ansatte ser ut og sier hva er det som er bak det treet der. Barnet ser ingenting og spør hva det er. Den ansatte sier at så noe der, men at den rakk allerede å forsvinne og at hen ikke vet hva det var.”

Ájihit

Ájihit eller å oppholde er en metode for å unngå, utsette eller tilfredsstille barnet fra noe. Det er en kortvarig aktivitet og tanken er å finne på noe annet barnet kan sysle med for en liten stund.

(Balto 1997: 108)

“Noen ansatte skal en tur på butikken og skal ta med seg noen barn fra stor barnsavdelingen og noen fra små barnsavdelingen. De er i barnehagens uteområde og den ene ansatte ber de største barna, om å ájihit, oppholde, de minste barna til hun har hentet vognene”

“De største barna skal ake i bakken som er utenfor barnehagen. I Småbarnsavdelingen vet de ansatte at deres barn også har lyst å være med dit, men de kan ikke dra denne gangen, ansatte ájihit, oppholde de minste i gangen til de større barna har dratt, slik at de mindre barna ikke blir triste når de ikke får være med”

Veavdit

Veavdit (å hale med seg) er når voksen tilpasser forventningene og kravene etter barn, slik at man tar hensyn til hva barnet mestrer, kan og klarer.

(Balto 1997: 108)

“moren er med barna sine og plukker multebær, hun venter på barna, går saktere og venter hele tiden på dem. Hun setter ned sin egen effektivitet og fart slik at barna kjenner at de klarer å følge.”

8.2 Omtale i tredje person

Omtale i tredje person er en måte å påpeke på eller synliggjøre noe ved at en person omtales i tredje person i påhør av andre uten å omtale personen direkte. På denne måten får saken oppmerksomhet og vedkommende blir lagt merke til uten at man gir direkte kritikk, men omtaler vedkommende på en indirekte måte. Dette er en metode for å unngå at det oppstår konflikt samtidig som saken allikevel blir tatt opp.

(Balto 1997: 111-112)

“Du vet nå også de guttungene” Denne gutten og bestefaren hadde nemlig avtalt å ta opp garnene tidlig på morgenen. Den omtalte gutten sitter selv ved bordet og bestefaren snakker som om han ikke var der. Både naboen og de som bor i huset, vet, hvem det er snakk om.

Bestefar får refse gutten slik at andre også hører, men han gjør det ikke direkte.”

(Balto 1997: 111)

8.3 Dualis

Dualis eller total.

Dualis brukes for å lette den voksnes autoritet i forhold til barn, og løfte barn på samme nivå som den voksne. For eksempel om barnet er uheldig og gjør i fra seg i buksene, så istedenfor å si "nå har du mistet i buksene", sier den voksne "nå har vi mistet i buksene, vi går og skifter". På denne måten skjember man ikke ut barnet, men den voksne viser tvert imot at den tar en del i barns uhell og skam.

(Balto 1997: 112)

"Malesakene i barnehagene er vanligvis lagt unna barna. Men i denne barnehagen står selvhjulpenhet sentralt og da er det naturlig at barna selv henter det de trenger. Nå har et av barna bestemt seg for å male. Gutten har et breddfullt vannglass i hånda som han prøver å balansere mot bordet. Ops, noe av vannet skvetter på gulvet. Barnet stopper opp og kaster et spørrende blick på den voksne som registrer uhell og spør: "Hvordan løser vi dette da? Kanskje fylte vi for mye vann i glasset?" Barnet vet råd. "Vi kan vel bare tørke opp, så stikker jeg og henter vann på nytt og passer på at glasset ikke blir for fullt."

(Balto & Sarri & Eriksen & Kuhmunen 2019: 90)

8.4 Lekens betydning

“De fleste naturbefolkninger har forstått, hvor stor betydning leken har som virkemiddel i oppveksten”

(Balto 1997: 41 Inga Serning 1949)

Leken er viktigste arena hvor barn kan fremme sin egen selvfølelse, kjenne at de mestrer og får prøve selv. Barn lærer og utvikler seg gjennom leken, ikke bare om de tingene som er rundt dem, men også hvordan de selv fungerer. I leken utvikler barn sosiale ferdigheter som hvordan oppføre seg mot andre, og den har stor betydning for sosialiseringprosessen.

Leken utvikler barns språk, motorikk og man kan si at alt man vil lære barn kan man lære gjennom lek. Blant samer er det naturlig at barn er sammen med voksne og deltar i deres arbeid for eksempel i vedskogen, duodji (samisk håndverk) fiske, bærplukking osv. Det er en av funksjonene til searvelatnja. Barn får gjennom lek delta i de voksnes arbeid og lære på den måten. For eksempel “ealostallan” (reinflokklek) er en måte å leke på hvor barnet lærte viktige ting som berører reindriften.

Når det gjelder samiske barnehager og hvilke leke situasjoner de kan ha, avhenger først og fremst av hvilke samiske områder barnehagene ligger i. I dagens samiske samfunn drive man med rein, fiske, husdyrhold eller ulike andre yrker. Dette er forhold som ikke må ignoreres, men den samiske barnehagen har også et stort ansvar for å lære samiske barn og gjøre dem kjent med disse tradisjonelle aktiviteter i de ulike samiske områdene.

(Balto 1997: 42, 44. Niss & Söderström 2006: 56. Öhman 2011: 13-15)

9. Det Samiske samfunnet

“Før var det naturlig at barn ble oppdratt til den samiske kulturen. I dag er vi samer i mindretall i majoritetssamfunnet, som betyr kulturen vår ofte er begrenset til å gjelde innenfor husets fire vegger. For Skiërri barnehage og sameskolen er det viktig å gi barna grunnlag for kulturarv sammen med foreldre og samfunnet ellers, og som igjen er med på å bygge fremtiden vår. Samisk oppdragelse og læring betyr å ta utgangspunkt i sin egen kultur både når man lærer selv og lærer andre, lære gjennom sin egen samiske måter eller bruke samisk pedagogikk.”

(Skiërri ja Jiellevari sámeskuvla 2004. Balto 2008: 57)

Behovene i det samiske samfunnet er svært ulike fra område til område. Det finnes områder hvor språket står svakere enn i andre områder, eller hvor kulturen står i en utsatt situasjon. Dette innebærer at det er viktig å synliggjøre felles verdier som kan bidra til å styrke og vitalisere det samiske samfunnet. Før i tiden lærte barn tradisjonelle skikker og kunnskap hjemme. I dag er det vanlig at begge foreldrene er på jobb, noe som medfører at læring av tradisjonell kunnskap overføres fra hjemmet til opplæringsinstitusjoner som barnehager. Mange av dagens institusjoner har kommet fra storsamfunnet etter sine normer, noe som kan ha påvirket hvordan eksisterende samiske institusjoner fungerer og er systematisert.

Sápmi har mye kunnskap og kompetanse om eget samfunn, og det er viktig at denne kunnskapen og kompetansen blir systematisert på en slik måte at den kan tas i bruk i institusjoner som berører det samiske samfunnet. Ta vår egen dyktighet og tilpasse den til i dag.

I dag må samiske barna sosialiseres inn i det samiske samfunnet, slik at de opplever tilhørighet til egen kultur. Barna vokser opp på forskjellige steder og miljøer, mange i urbane steder og miljøer hvor samisk kultur og språk ikke er så synlige og sterke. Gjennom sosialiseringprosesser overføres de fenomenene og faktorene som kalles kultur. Det mest sentrale i oppveksten er å få barn til å bli selvstendig, klare seg selv. Det må være et sterkt nettverk rundt barnet, enten det dreier seg om slektninger eller andre sosiale relasjoner. Indirekte metoder forutsetter at voksne og barn har tid til samvær. Å fortelle og lage eventyr, rask distrahering, omtale i tredje person, fleiping, å la barn prøve og feile og veavdin (hale barn med seg) krever god tid, kjærlighet, tålmodighet og kreativitet av oppdrager.

(Balto 1997: 29–31)

9.1 Kolonisering

Definisjon av kolonisering er når en rike eller stat erobrer, undertrykker og kontrollerer et annet folk og tar demmes selvbestemmelsesrett.

En av koloniseringens største hensikter er å undertrykke og håne befolkningen som blir kolonisert. Langvarig kolonisering fører til at befolkningen får inntrykk av at de er null verdt og at deres egen kunnskap og kunnskap er null verdt i forhold til majoritetssamfunnets. Egen kunnskap og kompetanse er enten uverdigg, eller ikke likeverdigg med kolonistenes kunnskap og viten. Dette får de koloniserte til å begynne å forkaste sin kunnskap og viten, samtidig som de ser sin egen kultur som dårligere enn andre majoritetskulturer. Det samiske folk har opplevd langvarig kolonisering fra storsamfunnet på ulike plan, systematisk, politisk, usynlig kolonisering og rasisme. Her nevnes bare noen av koloniseringsmetodene, og ennå i dag ser og hører vi om kolonisering mot det samiske samfunnet.

Institusjoner som for eksempel kirke og opplæringsystemer har blitt brukt for å assimilere samer. Kolonisering kan også skje gjennom opplæring. Når man utdanner seg i majoritetssamfunnets opplæringsinstitusjoner, hvor det undervises etter majoritetssamfunnets verdier og perspektiver, kan man miste sitt eget kulturperspektiv. Lærerutdanningene er et godt eksempel på dette, hvis man tar i betraktning hvilke verdier og forventninger som ligger til grunn i norsk lærerutdanning og samiske lærerutdanning.

Ofte forstås kolonisering som en historisk gjerning, og kan ofte oppfattes slik hvis man lar seg få den forståelsen. Kolonisering finnes enda i samfunnet, men det har bare skiftet form fra synlig ideologisk kolonialisme, til usynlig politisk kolonisering. Vi er et kolonisert folk som har erfart langvarig kolonisering som har hatt store konsekvenser for hvordan vi ser på vår egen kultur og vårt eget samfunn. Så lenge vi selv ikke ser at vi er kolonisert, så klarer vi heller ikke å se behov for endringer og dekolonisering.

(Kuokkanen 2009: 25–32)

9.2 Dekolonisering

Dekolonisering defineres som når et folk som er kolonisert begynner å ta tilbake sin rett til selvbestemmelse som de har mistet under koloniseringen.

Å lære seg sitt eget kultur på nytt etter å ha gjennomført formell utdanning i majoritetssamfunnet, er en viktig del av tilpasningen og transformeringen av kulturen til sin egen profesjon og arbeidssituasjon. Tanken er at man må klare å vurdere utdanningen og kulturen, og tilpasse det sammen i stedet for å forkaste sin kultur totalt.

Koloniseringen av tanker- og sinn har ført til, og fører enda til at samer og andre urfolk begynner å se sitt eget kultur og samfunn gjennom "hvite briller", og se vår egen kultur som mindreverdig. Å lære på nytt er en måte å dekolonisere oss selv på, og på den måten ta tilbake vår kunnskap og viten. Å forstå og vite om dekolonisering er viktig hvis man vil knekke den koloniserte tankegangen.

Det er derfor viktig å se og vurdere saker på bakgrunn av sin egen kultur, i stedet for å nedvurdere sin egen kultur, kunnskap og viten fordi den ikke blir sett på som like verdifull som majoritetssamfunnets kunnskap og kultur etter majoritetssamfunnets normer.

I forbindelse med dekolonisering er det viktig å være bevisst når man vurderer saker, og våge å tenke og være kritisk til metodene vi bruker. Man må tørre å stille spørsmål om hvorfor vi har disse rutinene og om de er til nytte eller belastning for oss, hvordan vi selv ville ha gjort det i henhold til vårt eget samfunn.

"Nå vi feirer karneval eller halloween i barnehagen, tenker vi som kolonister og gir oss selv rett til å bruke kostymer til andre kulturer for moro skyld, eller snakker vi bevisst med barnet om hvorfor vi må verdsette ting som angår kulturer? Hvis vi ikke verdsetter andres kultur gjenstander, hvordan kan vi da forvente noe annet av andre?"

Grunnlaget for dekoloniseringen er at vi som samisk samfunn selv skal vurderer hva som er bra for vårt eget samfunn og hvilke normer og rammer som hører til den, i stedet for at vi skal godta og følge den vestlige verdens normer og rammer i vårt samfunn. Det er ikke snakk om at vi må velge mellom det samiske- og storsamfunnet, og at de ikke kan fungere side om side, men derimot ta det som er bra fra vårt eget samfunn og bevare det slik at det ikke forsvinner i forhold til storsamfunnet.

(Balto & Kuhmunen 2014: 23–26. Kuokkanen 2009: 34–40)

9.3 Betydningen av samisk barnehage

“Ei mor uttrykker glede over at hennes barn får gå i denne barnehagen. Her får barnet hennes bli kjent med og leke med andre samiske barn, høre og lære sitt eget språk og delta i kjente samiske gjøremål. “Jeg skulle ønske at jeg selv kunne styrke det samiske språket og kulturen til barnet mitt fordi det står mitt hjerte nært, men yrkeslivet gjør at jeg alene ikke makter det. For at barnet mitt skal bli trygt og sterkt i sin egen tilhørighet, er jeg avhengig av det samiske barnehagetilbudet.”

(Balto & Sarri & Eriksen & Kuhmunen 2019: 85)

Barnehagen er første skritt for barnets læring utenfor hjemmet. For samiske barn, samiske foreldre og samiske samfunnet er samisk barnehage viktig for styrking av samisk kultur og språk. Samiske barn har rett til en oppvekst basert på sin egen kultur. FNs barnekonvensjon, grunnloven og urfolksdeklarasjonen blant annet styrer barns menneskerettigheter til sin kultur og språk. Samiske barnehager er viktige, fordi i dag må vi bevisst sosialisere barn til samisk kultur. Samiske samfunnet har forandret seg siden den gang det var vanlig at tradisjonell oppvekstmåter ble brukt som utgangspunktet. Å lære etter samisk tenkemåte, lære tradisjonelle arbeidsoppgaver fra forrige generasjon, lære om egen bakgrunn og vite hvor viktig den er.

Det er viktig at samisk kultur følger med tiden og tilpasser utviklingen til dagens urbane verden, og tar likevel hensyn til det som er viktig.

Vi trenger barnehager hvor foreldre får et tilbud som hjelper til med å utvikle deres barns samiske språk- og kulturutvikling. Samiske barnehager er en av de institusjonene med størst påvirkningskraft for bevaring av språket og kulturen for fremtiden.

(Balto & Sarri & Eriksen & Kuhmunen 2019: 70–71)

Om bokas betydning

Samiske barn – unna olbmožat. Fremtiden i vårt samfunn. Dem som skal bære hele det samiske samfunn på sine skuldre når vi som var før dem ikke lengre er i denne verden. Samiske barn har rett til sin kultur, sitt språk og sin tro. Vi voksne har ansvaret for å jobbe bevist slik at samiske barn blir selvbergende slik at de kan klare seg selv og sammen med andre.

Samiske barnehager i hele Sápmi har også oppgaven å gi barn de beste mulighetene til å lære samisk språk, verdier og kultur, det grunnleggende skal være opplæring i henhold til samiske prinsipper. Barna – unna olbmožat har rett til opplæring i gode rammebetingelser.

Men hvordan skal vi klare å lære hvis vi ikke selv har kompetanse i sakene? Det er nødvendig å lære om samiske prinsipper. Det er nødvendig med en bevisstgjøring om de samiske prinsippene i arbeidet, alle ansatte i samiske barnehager skal vite hva de gjør og hvorfor de gjør som de gjør. Hva er målet?

Det er en forskjell på kunnskap og kompetanse, sa en ivrig og dyktig barnehagelærer til meg. Vedkommende forklarte meg det slik, at om du leser mye så lærer du om det du leser, men om du ikke praktiserer det du vet i praksis, kommer du aldri til å kunne det.

Denne boka er til veldig god hjelp for å forklare teorier og gir eksempler på hvordan man skal kunne transformere teorier til praksis. Mine tanker om denne boka er at vi kommer til å få lærdom av denne, etter å ha lest den vil vi kunne vite hva samiske prinsipper er og hva det er snakk om. Til slutt vil man tørre å transformere og praktisere samiske prinsipper i barnehagen, og endelig lykkes.

Stina Negga
samisk barnehagelærer

SáMOS - prosjektet

SáMOS -prosjektets hovedmål er; Samisk filosofi skal danne grunnlaget i det kvalitetsmessige innholdet i samiske barnehager, hvor samiske verdier, naturfilosofi, språk, kultur, ledelse og tradisjoner bærer det pedagogiske arbeidet.

Prosjektet har utviklet denne boka om Samiske pedagogiske prinsipper for samiske barnehager og rapporten GievrRAS giellamodeallat som forklarer og utformer rammer for samisk barnehagepedagogikk og språkutvikling, som skal være med på å bidra til å løfte kvaliteten i den samiske barnehagen. Kompetanseheving og veiledningsordninger er knyttet til disse.

Deltakere i prosjektgruppa Árran har vært: Prosjektleder Ol-Johán Sikku, prosjektmedarbeidere Ánne-Márge Päiviö, Anna Kristine Skum Hætta, Anne Jannok Eira og Stigo Holm,

Det har også vært tett samarbeid med rådgiver Kathrine Anti, rådgiver Ellen Janne Siri og avdelingsdirektør Lisbeth Eira.

I tillegg har de fremste samiske pedagogiske fagekspertene vært tilknyttet SáMOS gjennom prosjektperioden; Carina Sarri, Asta Mitkija Balto, Gudrun Kuhmunen ja Anne Ingebjørg Eriksen. Marikajsa Laiti ved Sámi allaskuvla, har som forsker fulgt SáMOS sitt utviklingsarbeid.

Soggi, arbeidsgruppe for utvikling av Samiske pedagogiske prinsipper har bestått av; Ánne-Márge Päiviö, Anne Jannok Eira, Stigo Holm ja Carina Sarri.

Soggi, arbeidsgruppe for språkutvikling har bestått av; professor i samisk sosiolingvistikk ved Samisk høgskole Annika Pasanen, overingeniør og språkforsker Inga Lill Sigga Mikkelsen, førstelektor Berit Anne Bals Baal og barnehagelærer og prosjektarbeider for SáMOS Ánne-Márge Päiviö.

SáMOS begynte med et forprosjekt som var i perioden 1. oktober 2017 til 31. mars 2018. Den 1. april 2018 ble det femårige hovedprosjektet igangsatt, og skal avsluttes 31. mars 2023.

Kilder og litteratur:

- Aikio, Aimo 2010: *Olmmoš han gal birge: áššit mat ovddidit birgema*. Karasjok: ČálliidLágadus.
- Balto, Asta 1997: *Sámi mánáidbajásgeassin nuppástuvvá*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Balto, Asta 2003: *Muitalusat sámis. Árvvut. (redaktør Edel Hætta Eriksen)*. Karasjok: Davvi girji
- Balto, Asta 2008: *Sámi oahpaheaddjit sirdet árbevirolaš kultuvrra boahhtevaš buolvvaide : dekoloniserema akšuvdnadutkamuš Ruota beale Sámis. 4/2008*. Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Balto, A & Kuhmunen G. 2014: *Máhttáhit iežamet ja earáid*. Karasjok: Čálliid Lágadus
- Balto, Asta Mitkija & Sarri, Carina & Eriksson S, Anne Ingebjørg & Kuhmunen, Gudrun. 2019: *Maana gaavhtan, Mánáj diehti, Unna olbmožiid dihtii, Med tanke på barna*. Sámedigkie/Sámedigge/Sámediggi/Sametinget.
- Eriksson, Marie 2015: *Med luppen på verksamheten. Att systematiskt utveckla förskolans arbete*. Stockholm: Lärarförlaget.
- Gaski, Harald 1995: *Giella, árvvoštallan ja movttiidahttin. Cafe boddu 2. (redaktører Harald Gaski og John Trygve Solbakk)*. Karasjok: Davvi girji
- Gaup, Astrid Turi 1999: *Luonddumearkkat*. Karasjok: Davvi girji
- Guvås, Gunilla. 1985: *Från JAG till VI*. Stockholm. Liber förlag.
- Hoëm, Anton 2010: *Sosialisering - kunnskap - identitet*. Vallset: Oplandske bokforlag.
- Jernström, Elisabet & Johansson, Henning 1997: *Kulturen som språngbräda*. Lund: Studentlitteratur.
- Joks, Solveig 2016: *"Laksen trenger ro". Tilnærming til tradisjonelle kunnskaper gjennom praksiser, begreper og fortellinger fra Sirbmá-området. (doaimm Britt Kramvig)*. UiT Norges arktiske universitet.
- Kuhmunen, Gudrun & Sarri, Carina 2001: *Samisk förskola-Kulturens hjärta*. Luleå: Luleå Tekniska Universitet, Institutionen för lärarutbildning.
- Kuhmunen, Gudrun & Sarri, Carina 2008: *Kan samisk traditionell kunnskap överföras till en ny tid i den samiska förskolan och i så fall, hur?*. Luleå: Luleå Tekniska Universitet, Institutionen för Pedagogik och lärande.
- Kuhmunen, Gudrun & Sarri, Carina 2016: *Behöver framtidens samer ha lärt sig snara ripa och varför det?. Áarjel-saemieh Samer i sör. Árbok nr. 12. (redaktør Fossum Birgitta) Steinkjer: Designtryck AS*
- Kuokkanen, Rauna 2009: *Boaris dego eana: eamiálbmogiid diehtu, filosofijjat ja dutkan* Karasjok: ČálliidLágadus.
- Laiti, Marikaisa (in press) *Searvelatnja - A communality principle in Sami early childhood education (SECE)*, (redaktører Pigga Keskitalo, Torjer Olsen, Rauna Rahko-Ravanti, Anna-Lill Drugge) *Girjjohallat girjáiuvuođa - Embracing diversity: Sami education theory, practice and research*. Brill.
- Negga, Stina 2019: *Rádedibme Transformeriduvvun ávddáskávlláj* bacheloroppgave Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Niss, Gunilla & Söderström, Anna-Karin 2006: *Små barn i förskolan* Lund: Studentlitteratur AB.
- Nordin-Jonsson, Åsa 2010: *Árbediehtu. Árbodiehtu – samiskt kulturarv och traditionell kunnskap. (doaimm Åsa Nordin-Jonsson)*. Kiruna: Sámediggi
- Päiviö, Anne-Marge 2019: *"Eitte manin dus lea gákti?" Autoetnografisk forskning om bevisst koftebruk i førskolen*, bacheloroppgave Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Rámmáplána 2022: *Mánáidgárdi rámmápláná*. Udir
- Sara, Mikkel Nils 2003: *Árbevirolaš sámii dieđut ja máhtut sámii vuodđoskuvllas. Sámi skuvla: plánain ja praktihkas.* (redaktør Vuokko Hirvonen) Kautokeino: Sámi allaskuvla. 121-138.

- Sarri, Carina 2019: Den samiska förskolan bygger kulturen. *Samefolket. En samisk tidningshistoria*. (doiamm Viktoria Harnesk ja Åsa Lindstrand). Stiftelsen samefolket.
- Smith, Tuhiwai Linda 1999: *Decolonizing Methodologies, research and indigenous peoples*. London & New York: Zed Books Ltd. Dunedin: University of Otago Press.
- Vuolab, Kerttu 1995: Riggodagaid botnihis gáldu – máidnasiid mearihis mearkkašupmi. *Cafe boddu 2*. (redaktörer Harald Gaski ja John Trygve Solbakk). Karasjok: Davvi girji
- Vuolab, Kerttu 2002: *Stálu ja gufihhtariid máilbmi*, Siida.
<www.samimuseum.fi/maahisweb/sapmi/sa_tieto_kertojen.html>
- Öhman, Margareta 2011: *Det viktigaste är att få leka* Stockholm: Liber AB.